

УДК 336.7+332.05

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2025-3-11>**Тимошенко І.П.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Tymoshenko Irina

Candidate of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Corporate Finance and Controlling
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ В КОНТЕКСТІ РАЦІОНАЛІСТИЧНО-БІХЕВІОРИСТИЧНОГО СИНТЕЗУ

HOUSEHOLD FINANCIAL BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF RATIONALIST-BEHAVIORIST SYNTHESIS

Стаття присвячена поглибленню теоретичних засад фінансової поведінки домогосподарств в рамках концепції раціоналістично-біхевіористичного синтезу. Здійснено упорядкування теоретичних підходів до вивчення фінансів домогосподарств в цілому, зокрема, виокремлено історичний, мікроекономічний, соціологічний, психологічний та міждисциплінарний підходи, а також аргументовано доцільність віднесення біхевіористичного підходу до останнього з переліку. Обґрунтовано недоречність абсолютного протиставлення біхевіоризму та раціоналізму у ході дослідження фінансової поведінки домогосподарства та запропоновано вирішити проблему дуалізму та діалектики природи досліджуваного явища на базі раціоналістично-біхевіористичного синтезу. Аналіз напрацювань зарубіжних та вітчизняних авторів щодо трактування сутності фінансової поведінки домогосподарства дало змогу виокремити такі підходи до її трактування: структурний, системний, рольовий, філософський, психологічний, реляційний, проактивний. З використанням проактивного підходу та з урахуванням раціоналістично-біхевіористичного синтезу було встановлено ключові ознаки фінансової поведінки домогосподарств та запропоновано власне її трактування.

Ключові слова: фінанси домогосподарств, фінансова поведінка домогосподарств, фінансово-інвестиційне рішення, біхевіористичні фінанси, раціоналізм, раціоналістично-біхевіористичний синтез.

The article is devoted to deepening the theoretical foundations of household financial behavior within the framework of the concept of rationalist-behaviorist synthesis. An analysis of the works of Ukrainian and foreign scholars who studied household finance was carried out, and on this basis, theoretical approaches to its study were systematized. In particular, historical, microeconomic, sociological, psychological, and interdisciplinary approaches were distinguished, and the expediency of including the behavioral approach to the study of household finance in the latter was substantiated. The inadmissibility of an absolute opposition between behaviorism and rationalism in the study of household financial behavior has been justified, and it has been proposed to resolve the problem of dualism and the dialectics of its nature on the basis of rationalist-behaviorist synthesis. This made it possible to formulate the thesis that households and their individual members strive to act thoughtfully and rationally, although this is not always possible due to a number of objective and subjective reasons, which ultimately leads to manifestations of irrational financial behavior and unconscious actions. The analysis of the proposals of foreign and domestic authors regarding the interpretation of the essence of household financial behavior made it possible to distinguish the following approaches to its understanding: structural, systemic, role-based, philosophical, psychological, relational, and proactive. Using the proactive approach and taking into account the rationalist-behaviorist synthesis, the key features of household financial behavior were identified, and the authors' own definition of this concept was proposed. It should be interpreted as a set of actions, behaviors, or responses (conscious and unconscious, rational and irrational, individual and collective) of household members, resulting in the adoption of specific financial and investment decisions regarding the management of its incoming and outgoing cash flows in the context of income generation and distribution, consumption expenditures and payments, savings formation, investment activity, borrowing and lending, and insurance, with the aim of meeting their socio-economic needs.

Keywords: household finance, household financial behavior, financial and investment decision, behavioral finance, rationalism, rationalist-behaviorist synthesis.

Постановка проблеми. Фінансова поведінка домогосподарств формується під впливом комплексу економічних, соціальних та психологічних чинників. Традиційні раціоналістичні підходи, що базуються на принципах логічності та максимізації корисності, не враховують відхилень від раціональності, які спостерігаються у практиці прийняття фінансових рішень. Водночас біхевіористичний підхід акцентує увагу на психологічних аспектах, проте не завжди відображає системність фінансових процесів.

У науковій літературі відсутня єдність щодо визначення сутності та ключових характеристик фінансової поведінки домогосподарств. Існуючі трактування залишаються фрагментарними, що ускладнює вироблення цілісної концептуальної основи і створює методологічну невизначеність.

Вирішення зазначеної проблеми можливе на засадах раціоналістично-біхевіористичного синтезу, який поєднує економічну логіку з поведінковими чинниками. Такий підхід дає змогу сформулювати уточнене визначення фінансової поведінки домогосподарств, виокремити її ознаки та закласти підґрунтя для подальшого розвитку теоретичних засад фінансів домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фінансів домогосподарств у науковому дискурсі здебільшого позбавлені чітко структурованих методологічних підходів. Для прикладу, С. Юрій та Т. Кізима пишуть про необхідність зближення теоретичного і практичного підходів до визначення фінансів домогосподарств, однак не пояснюють їх зміст [1, с. 10].

Не називаючи його, чимало авторів досліджують фінанси домогосподарств крізь призму функціонального підходу. Так, С. Гончарова та І. Буряк розкривають функції домогосподарства як складової фінансової системи та суб'єктів економіки, серед яких називають класичну споживчу, синтезовані організаційно-виробничу та ощадно-інвестиційну функції, відтворювальну функцію, а також додаткові функції – господарсько-побутову і обов'язкових платежів [2, с. 137]. Склад та назви цих функцій можуть варіюватись у різних джерелах. О. Лютевич для поглиблення розуміння фінансів домогосподарств пропонує звернутися не лише до функціонального, а й до ресурсного підходу, в рамках якого він пропонує вивчати формування та використання цими суб'єктами фінансових ресурсів, які надалі складуть основу для фінансового потенціалу домогосподарств [3, с. 76].

Чимало дослідників вивчали фінанси (як в цілому, так і окремі складові) домогосподарств на основі поведінкового або біхевіористичного підходу. Тут можна навести чимало прикладів досліджень, як зарубіжних (П. Патіл, Ш. Джоші, А. Верма, Ї. Шао, П. Біянвіла, Н. Анурадха, Г. Гу, М. Мумтаз, З. Сміт і т.д.), так і вітчизняних (П. Ілляшенко, В. Гнушаєва, О. Ковтун, Г. Коцюрубенко і т.д.).

Окрему увагу буде приділено концепції біхевіористичних фінансів, оскільки в центрі її дослідження перебуває саме поведінка суб'єктів фінансових відносин. Зважаючи на те, що у цій статті погли-

блюються теоретичні засади фінансової поведінки домогосподарств, використання постулатів цієї теорії видається найбільш доцільним. М. Статман, В. Харабара, Р. Грешко, О. Третьякова, В. Кривий, О. Кваша, Л. Барабаш, М. Кужелев та А. Нечипоренко, П. Нікіфоров та М. Марич, К. Малишенко та інші досліджували фінансову поведінку в рамках біхевіоризму, причому переважно протиставляючи його концепції раціоналізму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ми звернули увагу на необхідність впорядкування теоретичних підходів до вивчення фінансів домогосподарств, що дасть змогу надалі перейти до формулювання ключових постулатів щодо змісту їх фінансової поведінки. Протиставлення в абсолюті біхевіоризму та раціоналізму у межах дослідження фінансової поведінки домогосподарств ми вважаємо невірним, оскільки розглядаємо можливість існування в даного суб'єкта здатності приймати не лише ірраціональні, а й виправдані та оптимальні фінансово-інвестиційні рішення.

Також ми відмічаємо значну розрізненість у способах науковців, якими ті трактують поняття фінансової поведінки домогосподарства. Це ускладнює подальші дослідження за цим напрямком, зокрема, в частині ідентифікації чинників, які формують таку поведінку, в також упорядкування типів, стратегій та моделей фінансової поведінки домогосподарств.

Метою статті є поглиблення теоретичних засад фінансової поведінки домогосподарств в рамках концепції раціоналістично-біхевіористичного синтезу. Досягнення поставленої мети вимагає виконання ряду завдань, а саме:

- упорядкування теоретичних підходів до вивчення фінансів домогосподарства та визначення серед них місця біхевіористичного підходу як основного, що вивчає поведінку досліджуваного суб'єкта;

- аналіз пропозицій зарубіжних та вітчизняних авторів щодо трактування сутності фінансової поведінки домогосподарства з метою формулювання власного визначення та встановлення ключових її ознак в рамках запропонованого раціоналістично-біхевіористичного синтезу.

Виклад основних результатів дослідження. Здійснюючи узагальнення підходів до вивчення фінансів домогосподарств, ми пропонуємо упорядкувати їх таким чином (рис. 1):

Біхевіористичний (поведінковий) підхід ми не виокремлюємо, а відносимо саме до групи міждисциплінарних, оскільки крім економіки і фінансів він увібрав у себе прийоми психології, соціології, культурології і навіть нейробіології (якщо ми говоримо про так звані «нейрофінанси»). Такої думки притримується більшість авторів за кордоном і в Україні. У своїй статті Дж. Франкфуртер й Е. Мак'оун описують поведінкові фінанси як підгалузь поведінкової економіки, що включила в дослідження економіки та фінансів теорії з інших наук про поведінку, зокрема психології та соціології, що у комплексі спрямовані на вивчен-

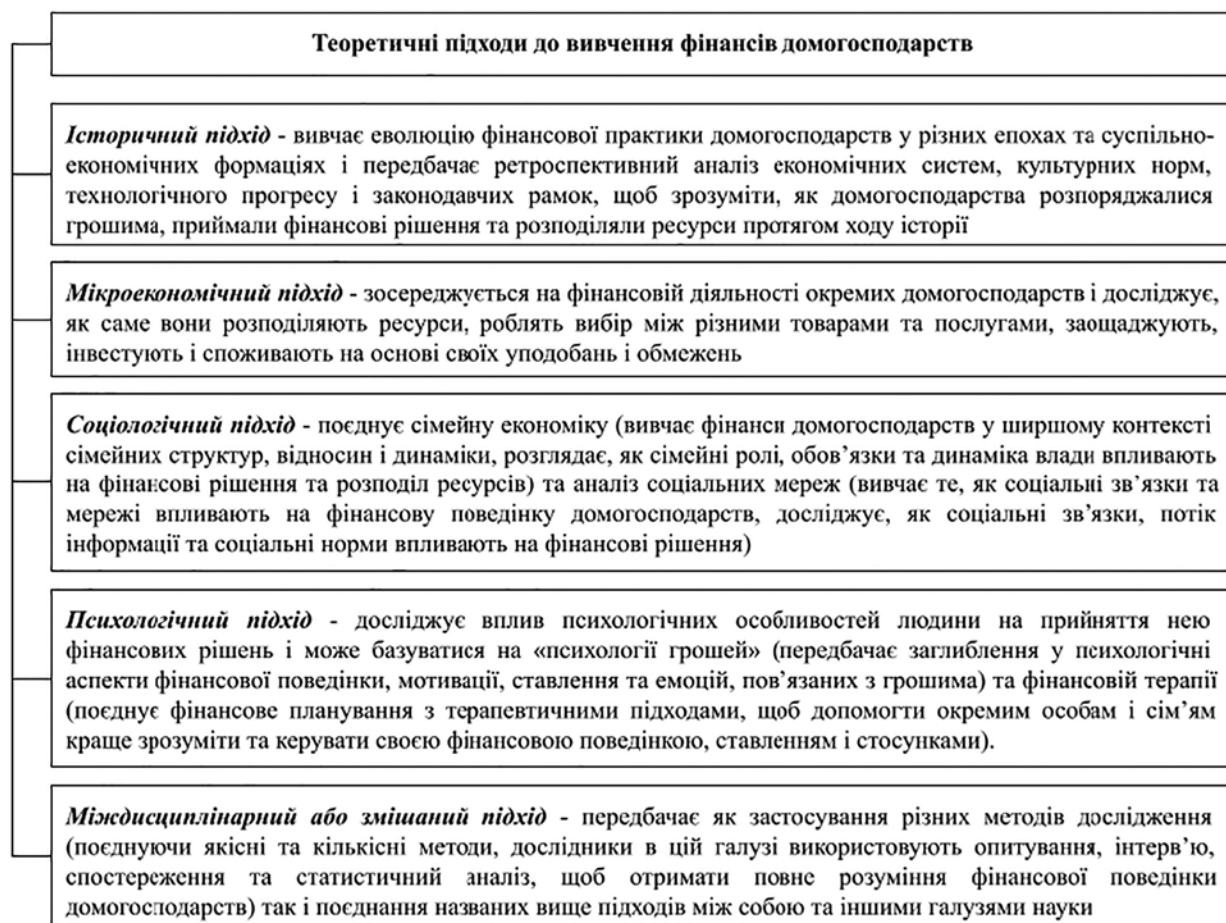

Рис. 1. Теоретичні підходи до вивчення фінансів домогосподарств

Джерело: розроблено автором

ня та пояснення проблем, які суперечать вузько визначеній парадигмі раціональної поведінки та теорії очікуваної корисності [4, с. 201]. Х. Бейкер і Дж. Нofsінгер зазначали, що поведінкові фінанси прагнуть зрозуміти фінансовий вибір людей, поєднуючи традиційну економіку та фінанси з поведінковою та когнітивною психологічною теорією [5, с. 3]. В. Кривий також описує біхевіористичні фінанси як такі, що обґрунтовують особливості прийняття фінансових рішень, поєднуючи на-працювання у психології та конвенційній економічній і фінансовій теорії [6, с. 12]. П. Нікіфоров та М. Марич вказують на те, що біхевіористичні фінанси досліджують, показують і пояснюють взаємозв'язок фінансових рішень і психологічних чинників поведінки учасників фінансових відносин [7, с. 20–21].

Досліджуючи концепцію біхевіористичних фінансів, ми виявили, що більшість науковців розглядають її зміст, протиставляючи неокласичній (в деяких випадках – традиційній, раціоналістичній чи інституціоналістичній). М. Статман так пояснює цю концепцію: «Люди у стандартних фінансах є раціональними. Люди в поведінкових фінансах є нормальними» [8, с. 20]. Таким чином автор намагається замінити раціонального homo economicus на більш реалістичного поведінково-

го агента, який керується почуттями та схильний приймати упереджені рішення.

В. Харабара, Р. Грешко та О. Третькова пишуть, що поведінкові фінанси є певним протиставленням цінностям класичного погляду, який базується на припущенні про раціональну поведінку учасників ринку. При цьому вони враховують здатність індивідів підпадати під вплив емоцій, ілюзій і інших чинників, що заважають їм мислити раціонально [9].

Про конфронтацію раціоналістичного та біхевіористичного підходів у фінансах писали чимало науковців. Однак найбільш вдало, на нашу думку, питання цього протистояння розкрили П. Нікіфоров та М. Марич, вказавши, що останні враховують саме ірраціональну природу поведінки суб'єкта фінансових відносин на ринку в умовах невизначеності та ризику у прийнятті рішень фінансово-інвестиційного характеру [7, с. 20]. Аналогічну тезу використовує у своїй праці й К. Малишенко [10, с. 58]. При цьому ми не зовсім погоджуємося із твердженням авторів про те, що більшість фінансових рішень приймаються людиною без належної оцінки всіх можливих альтернатив, під дією поточних емоцій та настрою. Те, як саме індивід прийматиме фінансове рішення (свідомо, обдуманно чи ситуативно, інтуїтивно) залежить від багатьох чинників, як от рівень освіти, фінансова грамотність, доступність фінансової ін-

формації тощо. І навіть якщо у поточному моменті людина перебуває у нестійкому психо-емоційному стані, це не означає, що такий стан для неї є перманентним.

Другим нашим твердженням є те, що фінансова поведінка будь-якого суб'єкта не обов'язково є ірраціональною, на чому наголошують біхевіористичні фінанси, а й цілком може ґрунтуватися на раціональній базі, виходячи з об'єктивних даних, їх аналізу та оцінки. Ця теза особливо стосується домогосподарств, адже воно може існувати не як одна людина, а як група, поведінку якої слід розглядати у симбіозі. При цьому в залежності від обставин фінансова поведінка кожного учасника може бути менш раціональною ніж тоді, коли фінансово-інвестиційне рішення приймається усією групою (і навпаки). Якщо домогосподарство складається більше, ніж з однієї особи, в такому разі ми маємо говорити про певну неоднорідність у його здатності чи нездатності діяти раціонально.

Виходячи з викладеного вище, ми пропонуємо відійти від виключних постулатів біхевіористичних фінансів, натомість вдатись до синтезу раціоналістичної та біхевіористичної концепції у дослідженні фінансової поведінки домогосподарств. Це дозволить нам врахувати дуалізм і діалектику цього явища, що криється у постійному протистоянні у ньому раціональності та ірраціональності.

В рамках дискусії стосовно різного трактування поняття фінансової поведінки домогосподарств вдаємося до аналізу поглядів зарубіжних науковців. Розпочнемо з визначення, яке запропонували А. Лібенберг, Дж. Карсон, Е. Думм: фінансова поведінка домогосподарств – це комплексне управління фінансовими активами та зобов'язаннями, включаючи позики, заощадження, управління портфелем активів, інвестиційні рішення та страхову поведінку [11, с. 621]. Ми вважаємо, що автори цілком вірно визначили об'єкти, на які спрямована фінансова поведінка, чи то напрями її реалізації, однак недоречно прирівняти її до менеджменту.

Г. Томас та Ф. Реймонд використали структурний підхід до розуміння сутності фінансової поведінки домогосподарств, включивши до її складу короткострокову і довгострокову інвестиційну поведінку, поведінку заощаджень, використання кредиту, поведінку витрат [12, с. 19]. До аналогічного прийому вдаються і Дж. Бешірс, Дж. Чой, Д. Лейбсон та Б. Медріан, однак при цьому вказують на інші напрями її реалізації: споживання та заощадження, запозичення, платежі, розподіл активів і страхування [13, с. 1]. Схожий підхід використали Е. Лулай, Б. Драгуша, Д. Лулай, В. Рустай та А. Гаші, запропонувавши наступні змінні: управління грошовими потоками, управління кредитами, практики заощаджень та інвестицій [14, с. 36]. Перевага такого підходу – чітке розуміння компонентів фінансової поведінки домогосподарств, та при цьому губиться його концептуальна сутність.

Здійснюючи емпіричну оцінку фінансової поведінки домогосподарств США, П. Гендершотт та Р. Леммон досліджували її крізь призму формування та управління активами і зобов'язаннями домогоспо-

дарств [15, с. 733–734]. І хоча ми вбачаємо корисність використання практичних напрацювань з метою удосконалення понятійного апарату в такій динамічній науці, як фінанси, проте таке розуміння фінансової поведінки домогосподарств є надто вузьким.

Рольову модель у трактуванні фінансової поведінки домогосподарства, яка може проявлятися по-різному залежно від того, ким воно виступає в конкретний момент часу (споживачем, інвестором у фінансові та нефінансові активи, а також власником некорпоративних підприємств), використав у своїй праці М. Андреац [16, с. 237]. Тут бракує чіткості розуміння природи фінансової поведінки як такої, а також повного переліку ролей домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин (наприклад, найманий робітник, страхувальник, кредитор чи позичальник).

Підхід Дж. Сяо можна описати як управлінський, адже він використав термін «поведінка фінансового управління домогосподарства», яких охарактеризував як будь-яку поведінку людини, що пов'язана з управлінням грошима, як правило, включаючи складання бюджету, витрати, запозичення, заощадження та інвестування, а також менеджмент ризиків за межами та всередині офіційних фінансових установ [17, с. 69–81]. Вважаємо, що будь-яка поведінка передбачає певні елементи управління. Використання управлінського підходу є цікавим, однак тут ми б додали щоденне управління доходами і витратами, продуктами та послугами, пенсійними внесками тощо, а також би згадали функцію планування.

Підходи вітчизняних вчених до дефініції фінансової поведінки домогосподарств також різняться. Одним із найбільш популярних є той (назвемо його реляційним), за яким її слід розглядати як сукупність певних відносин. Так, О. Шаманська описує це поняття як сукупність економічних відносин, які виникають в процесі формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів членів домогосподарства і формуються під час їх діяльності з метою отримання доходів і здійснення витрат для максимізації індивідуального та суспільного добробуту [18, с. 6]. Схожої думки притримуються В. Баранова та Г. Коцюрубенко, зазначаючи, що ці відносини відображають взаємозв'язок домогосподарства з іншими суб'єктами фінансових відносин та зазнають впливу факторів, як внутрішнього так і зовнішнього середовища, які, зрештою, детермінують вибір тієї фінансової стратегії, яку воно обере у перспективі свого функціонування [19, с. 21].

З одного боку, такий підхід підтверджує тезу про необхідність дослідження домогосподарства саме як активного суб'єкта фінансових відносин. З іншого – це не узгоджується із загальноприйнятим розумінням категорії поведінки як такої. Її енциклопедичне трактування зводиться до сукупності дій, вчинків, активностей, реакцій, які можуть бути характерні як для індивіда, так і групи людей [20, с. 993; 21, с. 30; 22, с. 341; 23, с. 207]. І при цьому жодне з таких визначень не описує поведінку як відносини, натомість зосереджуючм увагу не на тому, як суб'єкт вибудовує свої відносини із зовніш-

нім оточенням, а на його активності та діях. Саме такий підхід (назвемо його «проактивний») до розуміння природи уже фінансової поведінки домогосподарств ми і пропонуємо надалі використовувати.

Так, Т. Кізіма описала це поняття як діяльність членів домогосподарства, пов'язану із розподілом та перерозподілом грошових ресурсів, в результаті чого відбувається формування відповідних фондів грошових коштів (індивідуальних та спільних фондів споживання, резервного фонду, фонду заощаджень тощо) та їх використання на певні цілі [24, с. 20]. Авторка включила із процесу реалізації діяльності фактор обдумування і прийняття фінансового рішення, яке ми вважаємо важливим, адже саме воно ініціює подальшу взаємодію його з іншими суб'єктами фінансових відносин. Об'єктом поведінки вона називає грошові ресурси, проте ми пропонуємо дивитись ширше: грошові потоки, які виникають у домогосподарства, можуть бути ініційовані завдяки тому, що воно може прийняти рішення щодо будь-яких активів, якими володіє чи прагне володіти. Тому ми вважаємо, що фінансова поведінка домогосподарства спрямована саме на управління грошовими потоками (вхідними та вихідними), джерелом яких можуть бути будь-які активи чи економічна діяльність суб'єкта (робота за наймом, підприємницька діяльність, отримання кредиту, здійснення страхових внесків тощо).

В. Мельник, І. Якушик, І. Ломачинська та О. Драган Фактор врахували фактор прийняття рішення, описавши фінансову поведінку домогосподарства як індивідуальні рішення щодо формування грошових доходів, їх розподілу та використання з метою задоволення індивідуальних соціально-економічних інтересів [25, с. 152]. Вагаємо, що автори даремно зводять її до сукупності індивідуальних рішень, адже домогосподарство може складатись із групи осіб, які можуть узгоджувати і приймати спільні фінансові рішення. Також їх кінцевою ціллю є задоволення не соціально-економічних інтересів, а радше потреб, які передують появі інтересу і є його усвідомленим проявом. А якщо ми говоримо про поведінку, то у ланцюжку «потреба – мотив – поведінка (дія) – результат задоволення потреби» саме перша є пусковим механізмом, що її активує.

Саме так описує кінцеву ціль діяльності домогосподарства Л. Ключник, вказуючи, що фінансова поведінка направлена на розподіл та перерозподіл власних і залучених фінансових ресурсів для формування фондів грошових коштів з метою задоволення особистих потреб та власного соціально-економічного розвитку [26, с. 221]. Незрозумілою є причина виключення з такого переліку запозичених ресурсів. Щодо кінцевої мети, то тут окрім індивідуальних потреб доречно вказувати і групові, якщо домогосподарство складається з понад однієї людини, а також важливо не упустити особистісний соціально-економічний розвиток, який цілком відповідає верхньому рівню «піраміди потреб Маслоу».

Найкраще, на нашу думку, М. Дубина, А. Тарасенко та О. Тарасенко описали фінансову поведінку домогосподарств як сукупність дій, які визначаються прийняттям рішень ним щодо управління власними фінансовими ресурсами, їх акумулюванням, збе-

реженням, залученням, використанням [27, с. 166]. Тут враховано і природу поведінки як набору дій, і фактор прийняття рішення, хоча знову включено як об'єкт менеджмент лише власні фінансові ресурси.

На окрему увагу заслуговує системний підхід, який використовує О. Ковтун, досліджуючи фінансову поведінку домогосподарства як систему дій і фінансових інструментів, направлених на управління власними та залученими фінансовими ресурсами з метою соціально-економічного розвитку та задоволення потреб [28, с. 282]. Не завжди можна застосувати системний підхід до трактування фінансової поведінки, бо вона здатна мати безсистемний, епізодичний характер через низку чинників, як от невизначеність чи раптова поява неочікуваних обставин. Більше того, визнання фінансових інструментів складовою фінансової поведінки є вкрай невірним, бо вони можуть виступати лише одним із засобів досягнення мети діяльності, але аж ніяк її внутрішнім елементом.

Насамкінець згадаємо таке визначення: особливий вид економічної поведінки, що пов'язаний з діями населення на ринку фінансових послуг і включає різні види його фінансової активності (заощадження, інвестиції, страхування, кредитування, різні програми з накопичення пенсій тощо) [29, с. 43]. Автори також вдаються до структурного підходу. Тут вважаємо недоречним обмеження прояву фінансової поведінки виключно діяльністю домогосподарства на фінансовому ринку.

Таким чином, нам вдалося зрештою виокремити такі підходи до трактування фінансової поведінки домогосподарства: структурний, системний, рольовий, філософський, психологічний, реляційний, проактивний.

Висновки. Отже, ключові ознаки фінансової поведінки домогосподарства:

- її слід розглядати як комплексне явище, що проявляється як сукупність певних дій, вчинків чи реакцій;

- складність її аналізу в необхідності досліджувати не лише особисті дії, а й враховувати можливість прийняття спільних фінансових рішень та здійснення діяльності як окремими, так і усіма учасниками домогосподарства;

- здійсненню певних дій передують обдумування та прийняття певних фінансових рішень, проте може існувати і зворотній зв'язок, коли виконана на попередньому етапі діяльність здатна зумовити прийняття рішень у майбутньому;

- виходячи з раціоналістично-біхевіористичного синтезу, домогосподарство та окремі його учасники прагнуть діяти обдумано і раціонально, однак це не завжди є можливим з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин, що зрештою веде до проявів ірраціональної фінансової поведінки та неусвідомлених вчинків;

- об'єктом, на який спрямована фінансова поведінка домогосподарств, є вхідні та вихідні грошові потоки, які генерують різного роду активи і зобов'язання учасників домогосподарства, а також які є результатом їх господарської діяльності;

- фінансова поведінка передбачає управління грошовими потоками, які обумовлені тим, що домо-

господарство бере участь у створенні, розподілі і перерозподілі фінансових фондів. Таким чином воно отримує доходи з різних джерел, здійснює різного роду витрати, а також платежі і відрахування (наприклад, податки, аліменти, штрафи, благодійні внески тощо), заощаджує, інвестує та отримує повернення вкладеного капіталу, бере та погашає кредити, надає та отримує відшкодування за позиками, робить відрахування до страхових чи пенсійних фондів та отримує страхові або ж пенсійні виплати;

– незалежно від того, раціональними чи ірраціональними є дії учасників домогосподарства, вони мають певну мету, що полягає у задоволенні їх соціально-економічних потреб у найширшому їх розумінні;

– реалізація фінансової поведінки домогосподарством веде до формування мережі зв'язків з іншими суб'єктами системи фінансових відносин;

– фінансова поведінка домогосподарства є складним явищем для дослідження, що обумовлено як самою природою поведінки людини чи групи людей, так і великою кількістю чинників, що на неї впливають.

Отже, взявши за основу проактивний підхід, врахувавши позитивні риси інших підходів, а також базуючись на синтезі постулатів раціоналістичних та біхевіористичних фінансів, ми пропонуємо власне визначення: фінансова поведінка домогосподарства – це сукупність дій, вчинків чи реакцій (свідомих і несвідомих, раціональних та ірраціональних, індивідуальних та спільних) його учасників, результатом яких є прийняття певних фінансово-інвестиційних рішень щодо управління його вхідними та вихідними грошовими потоками в контексті формування і розподілу доходів, здійснення споживчих витрат та платежів, формування заощаджень, здійснення інвестицій, кредитування і запозичень, страхування, з метою задоволення своїх соціально-економічних потреб.

Перспективи подальших досліджень за цим напрямком ми вбачаємо у виявленні та систематизації чинників, які впливають на фінансово-інвестиційні рішення домогосподарства, а також у систематизації його фінансової поведінки в контексті виокремлення її типів, стратегій та моделей.

Бібліографічний список:

1. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2008. № 8. С. 3–10.
2. Гончарова С.Ю., Буряк І.В. Науково-методичні підходи щодо визначення сутності домогосподарства та його ролі в економіці. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 4(46). С. 135–139.
3. Люткевич О.М. Ідентифікація фінансового потенціалу домашніх господарств регіону. *Регіональна економіка*. 2011. № 1. С. 72–78.
4. Frankfurter G.M., McGoun E.G. Market efficiency or behavioral finance: the nature of the debate. *Journal of Psychology and Financial Markets*. 2000. Vol. 1. Issue 3–4. P. 200–210. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327760JPFM0134_5
5. Baker H.K., Nofsinger J.R. Behavioral finance: investors, corporations, and markets. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2010. 757 p. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118258415>
6. Кривий В.І. Сутність та основні теоретичні блоки поведінкових фінансів. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 23(1). С. 12–16.

7. Нікіфоров П.О., Марич М.Г. Поведінкові фінанси: навчальний посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 144 с.
8. Statman M. Behavioral finance: past battles and future engagements. *Financial Analysts Journal*. 1999. Vol. 55. Issue 6. P. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.2469/faj.v55.n6.2311>
9. Харабара В.М., Грешко Р.І., Третякова О.В. Поведінкові фінанси: сутність та основні теоретичні блоки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.105>
10. Малишенко К.А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 16. С. 57–60.
11. Liebenberg A.P., Carson J.M., Dumm R.E. A dynamic analysis of the demand for life insurance. *Journal of Risk and Insurance*. 2012. Vol. 79. Issue 3. P. 619–644. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1539-6975.2011.01454.x>
12. Forgue R., Garman T. Personal finance. 12th edition. Boston : Cengage Learning, 2014. 608 p.
13. Beshears J. et al. Behavioral household finance: NBER working paper No. w24854. Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2018. 117 p. URL: https://nber.org/system/files/working_papers/w24854/w24854.pdf (дата звернення: 27.08.2025).
14. Lulaj E., Dragush B., Lulaj D., Rustaj V., Gashi A. Households savings and financial behavior in relation to the ability to handle financial emergencies: case study of Kosovo. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*. 2021. Vol. 20. Issue 1. P. 35–48. DOI: <https://doi.org/10.22630/ASPE.2021.20.1.4>
15. Hendershott P., Lemmon R. The financial behavior of households: some empirical estimates. *The Journal of Finance*. 1975. Vol. 30. № 3. P. 733–759. DOI: <https://doi.org/10.2307/2326855>
16. Van de Ven P., Fano D. Understanding financial accounts. Paris : OECD Publishing, 2017. 420 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264281288-en>
17. Xiao J.J. Handbook of consumer finance research. New York : Springer Publishing Company, 2008. 424 p.
18. Шаманська О.С. Фінансова поведінка домогосподарств в умовах економічної трансформації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2015. 22 с.
19. Баранова В.Г., Коцюрубенко Г.М. Фінансова стратегія як складова управління фінансовими ресурсами домогосподарства. *Економіка та держава*. 2014. № 12. С. 20–23.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
21. Козубовська І.В., Повідайчик О.С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів. Ужгород, 2021. 41 с.
22. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
23. Психологічний словник / авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергєєнкова ; ред. Н.А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.
24. Кізима Т.О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 19–26.
25. Формування фінансової поведінки домогосподарств в Україні: монографія / В.М. Мельник та ін. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. 212 с.
26. Ключник Л.В. Фінансова поведінка домашніх господарств: сутність та особливості. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 219–227. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-3-30>
27. Дубина М.В., Тарасенко А.В., Тарасенко О.О. Сутність та особливості формування поведінки домогоспо-

дарств на ринку фінансових послуг. *Проблеми економіки*. 2021. № 4(50). С. 163–172.

28. Ковтун О.А. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, структура та класифікація. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 280–286.
29. Дудинець Л.А., Голуб Г.Г., Голуб Р.Р. Фінансова поведінка домогосподарств та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 2. С. 42–47.

References:

1. Yurii S. I., & Kizyma T. O. (2008) Household finance: theoretical approaches to interpreting the essence [Finansy domohospodarstv: teoretychni pidkhody do traktuvannya sutnosti]. *Finansy Ukrainy*, 8, 3–10.
2. Honcharova S. Iu., & Buriak I. V. (2016) Scientific methodical approaches to determination of household, its role in the economy [Naukovo-metodychni pidkhody shchodo vyznachennia sutnosti domohospodarstva ta yoho roli v ekonomitsii]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriya: Ekonomika*, 4(46), 135–139.
3. Liutkevych O. M. (2011) Regional households' potential capacity identification [Identyfikatsiia finansovoho potentsialu domashnikh gospodarstv rehionu]. *Rehionalna ekonomika*, 1, 72–78.
4. Frankfurter G. M., & McGoun E. G. (2000) Market efficiency or behavioral finance: the nature of the debate. *Journal of Psychology and Financial Markets*, 1(3–4), 200–210. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327760JPFM0134_5
5. Baker H. K., & Nofsinger J. R. (2010) Behavioral finance: investors, corporations, and markets. Hoboken : John Wiley & Sons, Inc. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118258415>
6. Kryvyi V.I. (2017) The essence and main theoretical blocks of behavioral finance [Sutnist ta osnovni teoretychni bloky povedinkovykh finansiv]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, 23(1), 12–16.
7. Nikiforov P.O., & Marych M.H. (2022) Behavioral finance: a study guide [Povedinkovi finansy: navchalnyi posibnyk]. Chernivtsi : Chernivets. nats. un-t. im. Yu. Fedkovycha (in Ukrainian)
8. Statman M. (1999) Behavioral finance: past battles and future engagements. *Financial Analysts Journal*, 55(6), 18–27. DOI: <https://doi.org/10.2469/faj.v55.n6.2311>
9. Kharabara V.M., Hreshko R.I., & Tretiakova O.V. (2021) Behavioral finance: essence and basic theoretical blocks [Povedinkovi finansy: sutnist ta osnovni teoretychni bloky]. *Efektivna ekonomika*, 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.105>
10. Malysenko K.A. (2014) Behavioural finance and their impact on the stock market dynamics [Povedinkovi finansy ta ikh vplyv na dynamiku fondovoho rynku]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 16, 57–60.
11. Liebenberg A.P., Carson J.M., & Dumm R.E. (2012) A dynamic analysis of the demand for life insurance. *Journal of Risk and Insurance*, 79(3), 619–644. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1539-6975.2011.01454.x>
12. Fargue R., & Garman T. (2014) Personal finance. 12th edition. Boston : Cengage Learning.
13. Beshears J., Choi J., Laibson D., & Madrian B. (2018) Behavioral household finance: NBER working paper No. w24854. Cambridge : National Bureau of Economic Research. Available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24854/w24854.pdf (accessed August 27, 2025).
14. Lulaj E., Dragush B., Lulaj D., Rustaj V., & Gashi A. (2021) Households savings and financial behavior in relation to the ability to handle financial emergencies: case study of Kosovo. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 20(1), 35–48. DOI: <https://doi.org/10.22630/ASPE.2021.20.1.4>
15. Hendershott P., & Lemmon R. (1975) The financial behavior of households: some empirical estimates. *The Journal of Finance*, 30(3), 733–759. DOI: <https://doi.org/10.2307/2326855>.
16. Van de Ven P., & Fano D. (2017) Understanding financial accounts. Paris : OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264281288-en>
17. Xiao J.J. (2008) Handbook of consumer finance research. New York : Springer Publishing Company.
18. Shamanska O.S. (2015) Finansova povedinka domohospodarstv v umovakh ekonomichnoi transformatsii [Financial behavior of households in the conditions of economic transformations]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08. Ternopil, 22 p. (in Ukrainian)
19. Baranova V.H., & Kotsiurubenko H.M. (2014) Financial strategy as a component of the management of household financial resources [Finansova stratehiia iak skladova upravlinnia finansovymy resursamy domohospodarstva]. *Ekonomika ta derzhava*, 12, 20–23.
20. Busel V.T. (ed.) (2005) Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. Kyiv : Irpin' : VTF "Perun". (in Ukrainian).
21. Kozubovska I.V., & Povydajchuk O.S. (2021) Korotkyj tlumachnyj slovnyk psykhologo-pedahohichnykh terminiv [A brief explanatory dictionary of psychological and pedagogical terms]. Uzhhorod. (in Ukrainian).
22. Shapar V.B. (2007) Suchasnyj tlumachnyj psykhologichnyj slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv : Prapor. (in Ukrainian).
23. Pobirchenko N.A. (ed.), Syniavskiy V.V., & Serhieienkov O.P. (2007) Psykhologichnyj slovnyk [Psychological dictionary]. Kyiv : Naukovyj svit. (in Ukrainian).
24. Kizyma T.O. (2011) Financial behavior of households: essence, classification, influencing factors [Finansova povedinka domohospodarstv: sutnist', klasyfikatsiia, chynnyky vplyvu]. *Svit finansiv*, 4, 19–26.
25. Mel'nyk V.M., Yakushyk I.D., Lomachynska I.A. & Drahan O.O. (2014) Formuvannya finansovoi povedinky domohospodarstv v Ukraini: monohrafiia [Shaping the financial behavior of households in Ukraine: monograph]. Kherson : Vydavnychyj dim "Hel'vetyka". (in Ukrainian).
26. Kliuchnyk L.V. (2021). Financial behavior of households: nature and features [Finansova povedinka domashnikh gospodarstv: sutnist' ta osoblyvosti]. *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki*, 6(3), 219–227. DOI: [10.36887/2415-8453-2021-3-30](https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-3-30).
27. Dubyna M.V., Tarasenko A.V., & Tarasenko O.O. (2021) The essence and peculiarities of forming household behavior in the financial services market [Sutnist' ta osoblyvosti formuvannya povedinky domohospodarstv na rynku finansovykh posluh]. *Problemy ekonomiky*, 4(50), 163–172.
28. Kovtun O.A. (2013) Financial behaviour of households: essence, structure and classification [Finansova povedinka domohospodarstv: sutnist', struktura ta klasyfikatsiia]. *Biznes Inform*, 9, 280–286.
29. Dudynets' L.A., Holub H.H., & Holub R.R. (2019) [Finansova povedinka domohospodarstv ta ii determinanty]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, 2, 42–47.

Стаття надійшла: 14.08.2025

Стаття прийнята: 18.09.2025

Стаття опублікована: 28.11.2025